

Nijverheid.

VERVOLG VAN HET ONDERZOEK, WAARDOOR DE BURGERS EN INWONERS VAN AMERSTFOORT OUDTIJDS HUN BESTAAN GEVONDEN HEBBEN.

Slotgedeelte van de vorige maand.

Een tweede voormalige tak van handel en nering binnen *Amersfoort*, was de *Lakendraperije* en *Wolkoopmanschap*, waarvan het gild *het groote St. Nicolaas of Lakenkoopers* gild genaamd werd. Dit middel van onderhoud is aldaar in zulk eenen bloeienden staat geweest, als in eenige der naburige steden; zoodat hetzelfde, benevens dat der brouwers, steeds voor de beide hoofdneringen gehouden zijn, waaruit de inwoners het bestaan vonden.

Van deze Drapiersnering vindt men reeds gewag gemaakt in het jaar 1483; bij gelegenheid dat de Raad een besluit nam, » dat voortaan, aan al de genen die zich » met der woon binnen de stad kwamen nederzetten en » een weeftouw oprigten, wier bezitting honderd » rijsche guldens waardig was, het burgerschap » zoude gegeven worden." En in het jaar 1439, dat men binnen de stad geen vreemd laken verkoopen noch uitsnijden mogt, mits dat minder dan een Postu-

laat gulden waardig was (*). Op de jaarmarkten had deze bepaling intusschen geene kracht; daar men alsdan alle vreemde lakenen naar welgevallen konden uitsnijden, op het ellegeld van ouds bepaald. Alle lakenen binnen de stad gereijd (gerceed) wordende, die onder de keur stonden, en waaraan groot en klein zegel van de stad hingen, waren vrij van dit ellegeld.

De personen die in der tijd door de twee Burge-meesteren en twaalf schepenen tot waardijns der lakenen verkoren werden en het weigerden te zijn, verbeurden 15 beijersche gulden; volgens overdragt van den jare 1444.

Hoedanig deze nering en handel steeds voorgestaan en het welzijn der inwoners behartigd is, kan ook blijken uit een besluit door den ouden en nieuwen raad en de gemeente, in het jaar 1476 vastgesteld; namelijk, » dat van doe voortaan, als eene nieuwe raad » verkoren wierd, en dezelve den eed van getrouwig- » heid deed, zij alsdan mede souden moeten eeden » en sweeren, dat een ygelyk van hen de Draperye » Neeringe, die doe eerst onlangs in de stad was op- » gericht, soo als die geordonneert was, met Renten » en andersints souden helpen tot voortgank, en voorts » al sulke ordonnantie als daar opgesteld was, voor- » staan; mitsgaders de Keuren en Breuken, daarop » gestelt, den breukhaftigen helpen afneemen, en met » recht inwinnen enz.”

Om de wolleweverij en het maken van lakenen, nog

(*) Een *Postulaat* gulden werd op 15 stuivers gerekend; doch een *Vlaamsche Postulaat* was niet meer dan 12 en een halve stuiver.

beter, en met meerder vrucht te kunnen voortzetten; hebben zes personen, waarvan Johan van Westreenen het hoofd was, in den jare 1479 eene som van 5 à 600 guldens bij elkander gebragt; waarmede zij te *Deventer* en elders wol inkochten, om onder de burgers uittedeelen, en uit te zetten; hetwelk deze naderhand met gereed gemaakte wollen lakenen voldeden. Bij deze gelegenheid bedongen de drapiers vele voorregten van den Raad der stad; als *waakvrij* en *graasvrij* te zijn; hunne wol *vrij van accijns* te mogen verkoopen; dat ieder drapier alle weken een verrel bier, *vrij van accijns*, in zijn huis zoude mogen drinken, enz.

Sedert het genoemde jaar is, gewis ten gevolge van deze voordeelen, de drapiersnering zoodanig toegenomen, dat in florisante tijden het getal der wolle weefgetouwen, in Amersfoort aan den gang gehouden, dikwerf meer dan 170 bedragen heeft. Sommige schrijvers spreken van 180 lakenmakers winkels, waar onder vele, die meer dan één getouw hadden. Het was ook uit hoofde van dezen aanwas, dat in den jare 1555 op den 12^{en} Februarij, niet alleen de vorige gemelde punten, artikelen en resolutien vernieuwd, en in eene uitvoerige ordonnantie bij een gevoegd werden, maar dat de ordonnantien naauwkeurig inhielden al wat de waardijns, wevers, volders, drapeniers, verwers, ramers, oprijders der persen (*) en alle andere personen,

(*) *Het oprijders ambt*, genaamd *die perse* of *Stadsparse*, werd omtrent den jare 1550, jaarlijks] voor omtrent 200 Philippi guldens (van 25 stuivers) verpacht. Wij vinden hieromtrent aangeteekend,

die op deze nering betrekking hadden, moesten nakomen.

Ten gevolge van het aangroeijen van het getal der wollewevers en wolverkoopers, heeft Amersfoort al vroeg op eigen kosten, aan de oostzijde van de Bloemendaalsche poort, eenen volmolen met vier kommen doen aanleggen, welke door het water in werking werd gebracht. Deze molen in verval geraakt zijnde, hebben Marten en Rudolph Codde, Lakendrapierders, in het jaar 1647, eenen tweeden water-volmolen aan de noordzijde van de groote Koppelpoort doen plaatsen. Naderhand heeft Andries Mattheuwers Bleyswijk, Lakenvolder van Leijden, in het jaar 1667 eenen wind-volmolen opgericht dicht aan de Eem, op eene hooge plaats de Boesembrug genaamd.

Men zal uit een en ander van het hier voorgestelde, ligtelijk kunnen nagaan, dat Amersfoort in vroeger tijden — toen twee zulke hoofdneringen, als der Brouwers en Lakendrapiers, die omtrent te gelijkertijd aldaar werden uitgeoefend, hunnen grootsten bloei hadden, — eene welvarende stad is geweest, waarin voor burgers en inwoners steeds overvloedig werk te vinden was. Men ga slechts na dat bij de lakenrederij alléén tot ieder winkel, sommigen stellen zelfs tot elk weefgetouw, ten minste tusschen de dertig en veertig menschen behoorden. De voornaamste handswerklieden daarbij benoodigd,

dat de Regeerders van Amersfoort, tot bevordering van het onderhoud van het Wees-kinderenhuis bij deszelfs oprigting in 1552, dit ambt aan de Regenten beleend hadden. De opbrengst of het voordeel van hetzelfde, boven de genoemde pachtpenningen was in dien tijd, toen het wolle weefgetouw nog in vollen bloei was, vrij aanzienlijk.

waren: *vellebloters, afdoeners, vlakers, wolwassers, kammers, spinders, opoelders, wevers, volders, kaardezetters, lakenwevers, droogscheeders, noppers, stoppers, verwers, persers* enz.

Tot het drapieren werd veel ruimte vereischt, hetwelk aanleiding gegeven heeft vele woningen hoog van verdieping te maken, voornamelijk de voorhuizen. Deze nering en de wol-negotie zijn, even als het bierbrouwen, van tijd tot tijd echter zoodanig afgenomen, en tot geheele vernietiging gekomen, dat er reeds voor bijna 100 jaren geen spoor derzelve meer te vinden was.

Eindelijk werd ook voorheen, behalve de fabriekage van de wit gestreepte en andere gefiguurde stukjes, benevens den handel en negotie van garen en katoen wollen, waardoor vele voorname burgers en geringe inwoners hun bestaan vonden (*), in Amersfoort de *zijderederije* bedreven. De arbeidende klasse van het volk, die gedurende den zomertijd hun werk in de tabakslanden of elders vonden, geneerden zich bij wintertijd voor een groot gedeelte met zijde te winden, of te doubleren. Het is zoo, dat de dagloonen daarvoor zeer gering waren, dan men kon er mede aan den kost komen. Het zijdereden is door eenen Hendrik te Hart, ten jare 1619 voor het eerst aangevangen, waartoe hij mede de S. Agnietenkerk 6 jaren in huur had genomen. Het succes dat hij daarbij ondervonden heeft, moet niet groot geweest zijn; want de voornoemde kerk

(*) Zie Tijdschrift voor December 1837.

werd reeds weder drie jaren daarna, voor de Latijnsche School ingerigt.

Naderhand is evenwel het zijdereden op nieuw door anderen opgenomen, en had een gunstiger gevolg; hetwelk overtuigend blijken kan uit eene der punten van eene ordonnantie in 1635, door den Magistraat voor de zijdereeders, wegens het onttrekken van elkanders werkvolk vastgesteld. In volgende tijden nam dezen tak van nijverheid nog veel meer toe, zoodat in 1680 door den Raad doelmatig geacht werd, eene ordonnantie op het zijdereden te maken, en in 1689 zelfs een bijzonder zijdereeders gild werd opgerigt. Het is reeds in den eersten jaargang van dit Tijdschrift (*) aangemerkt, dat voor ruim honderd jaren in den omtrek van Amersfoort proeven genomen zijn, om ook de cultuur van den witten moerbezieboom daartestellen, en het schijnt naar de verzekering van onzen stadgenoot den Heer D u f o u r, dat hij gaarne, indien deszelfs betrekkingen het hem toegelaten hadden, reeds voor lang de aanplanting van den moerbezieboom derwaarts zoude hebben overgebracht, om nog betere resultaten te ontvangen; terwijl de grond en luchtstreek aldaar bijzonder geschikt moet zijn.

Voorts werden voor ruim 200 jaren nog verscheiden fabrieken en handwerken binnen Amersfoort gevonden; zoo als: *Olijslagerijen, draadwerkers, smelten en slaan van koper, pannenbakkerijen, lintwerkers, het beelden, kleuren en verwen van allerhande Oostindische katoenen,*

(*) Zie Tijdschrift voor Mei 1835.

en *chitsen*; het maken van *saaijen fransche stoffen*, *canefas* en andere manufacturen; het maken van *katoen* op de wijze van het *genuasche linnen*; het maken van *bier-* en *wijnazijn* en *loodwit*; het *blazen van glas van alle soort* enz. Tot uitoefening van dit laatste bedrijf werd in het jaar 1603 een gedeelte van het minrebroeders klooster, nu de Stads Doelen, verhuurd; lange jaren heeft de aldaar opgerigte glasblazerij bestaan, en is met voordeel gedreven; doch omtrent het jaar 1750 heeft men dezelve geheel geamoveerd.

Hier, ja reeds vroeger moesten wij nu breedvoerig melding maken van de *Tabaksteelt*, welke van het jaar 1615 af aan tot heden een meerder of minder voordeelige tak, (naar mate gewas of omstandigheden hiertoe medewerkten), van welvaart voor Amersfoorts ingezetenen geweest is, ware er niet reeds in den laatst vorigen jaargang van dit Tijdschrift breedvoerig over gesproken in een artikel over den *Tabakshandel* en de *Tabaksteelt*. Zie 1ste Deel 2de Stuk bladz. 523.

Eindelijk is schrijver dezes nog in de jaren zijner jeugd van nabij met een middel van bestaan bekend geweest, waarmede niet weinige inwoners van Amersfoort eenen geruimen tijd zich onderhielden. Te weten, de *expeditiehandel* van *Amsterdam* naar *Duitschland*, die over dezelve pleeg te geschieden, en welke van 1780 tot aan de inlijving van ons Vaderland in het Fransche Keizerrijk 1810, (toen de communicatie door het Douanestelsel hoe langer hoe moeilijker werd, bijna geheel was opgehouden) gebloeid heeft. Na de omwenteling in het jaar 1813 heeft men nog twee jaren eene

schaduw van den vroegeren expeditiehandel kunnen opmerken; doch het zijn reeds meer dan 20 jaren dat dit middel van bestaan voor Amersfoort verloren is gegaan. Omtrent het eerstgenoemde jaar (1780) hadden Burge-meesteren en Regeerders van Amsterdam, uit aanmerking van het nadeel, dat de sluizen en straten in die stad leden, door de zwaar gepakte Hessenkarren (het wel bekende voertuig der Duitsche voerlieden, waarop tot 3000 ponden geladen werd), gelast, dat dezelve voortaan niet meer voor de woningen der expediteurs komen mogten; maar op het plein aan de Weesperpoort moesten opladen. Hierdoor verkozen de voerlieden liever gedurende het open water met hunne karren te Amersfoort te blijven; de goederen die zij van Duitschland aanbragten, op Amsterdam te zenden, en degenen, welke zij aldaar aannamen, weder met de beurtschepen naar Amersfoort te laten brengen. Deze kosten, hoe gering ook, door hen gedragen, gaven door de menigte van expeditiegoederen aan schippers, ingezetenen enz, in beide steden meer verdiensten, dan men wel denken zoude. Van tijd tot tijd is de expeditiehandel te land, door de geheel geopende zeevaart, de versnelde vaart naar Keulen, de Diligences en de Stoombooten echter zoodanig afgenomen, dat men er bijna geen spoor meer van aantreft. Was dit ook niet reeds het geval, dan zoude de weldra bij ons aan te leggene spoorwegen in dit opzigt het oude Hollandsche spreekwoord weder bevestigen, dat door het *verloopen der getijden, de bankens verlegd worden.*

P. W. L.